

Naučnice u društvu

Women Scholars
and Scientists in Society

Urednice:
Lada Stevanović
Mladena Prelić
Miroslava Lukić Krstanović

Institute of Ethnography SASA

WOMEN SCHOLARS AND SCIENTISTS IN SOCIETY

Proceedings from the Conference Held on 11–13 February 2020,
at Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade

Editors:

Lada Stevanović

Mladena Prelić

Miroslava Lukić Krstanović

Belgrade 2020

Etnografski institut SANU

NAUČNICE U DRUŠTVU

Radovi sa konferencije održane od 11. do 13. februara 2020.
u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti u Beogradu

Urednice:

Lada Stevanović

Mladena Prelić

Miroslava Lukić Krstanović

Beograd 2020

Programski odbor konferencije *Naučnice u društvu*:

Akademik Vladimir S. Kostić, predsednik SANU

Akademik Nada Milošević Đorđević

Prof. dr Tanja Ćirković Veličković, dopisni član SANU

Prof. dr Ljubinka Trgovčević

Prof. dr Mirjana Rašević

Izdavač:

Etnografski institut SANU

Kneza Mihaila 36/IV, Beograd, tel. 011 2636-804

e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs

<http://www.etno-institut.co.rs>

Za izdavača: Dragana Radojičić

Urednice:

Lada Stevanović

Mladena Prelić

Miroslava Lukić Krstanović

Recenzenti:

prof. dr Ljubinka Trgovčević

prof. dr Jelena Đorđević

dr Srđan Radović

Lektura i korektura (srpski jezik): Ivana Ralović

Prevod, lektura i korektura (engleski jezik): Obrazovni centar ILAS i autori

Dizajn korica: Dimitar Vuksanov

Priprema za štampu: Davor Palčić

Štampa: 4Print Studio

Tiraž: 300 primeraka

ISBN 978-86-7587-106-4

*Zbornik Naučnice u društvu: radovi sa konferencije održane od 11. do 13. februara u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti u Beogradu, predstavlja jedan od rezultata projekta *Položaj naučnica u društvu i na tržištu rada u Srbiji* Etnografskog instituta SANU. Projekat je podržan u okviru Programa participacije Uneska 2018/2019.*

SADRŽAJ

Predgovor	11
-----------------	----

I. NAUČNICE U/O DRUŠTVU

Dragana Popović	
Borba za osvojeno: istraživačice u prirodnim naukama . . .	19
Marijana Pajvančić	
Rodna ravnopravnost u nauci – jednake mogućnosti	
i posebne mere	29
Jelena Petrović	
Feministička teorija i praksa: (dis)kontinuirano	
prevazilaženje granica	41
Sanja Lazarević Radak	
„Patriotkinje, domaćice, majke i lepotice“:	
trivijalizacija vesti o naučnicama u Srbiji	51
Tatjana Rosić Ilić	
Moć, umrežavanje i prakse otpora rodnom režimu	
u polju naučnoistraživačkog rada	57
Daša Duhaček, Milica Miražić	
Rodna perspektiva u nastavi na Univerzitetu u Beogradu .	73
Jelena Čeriman, Irena Fiket	
Intra-family Engagement? A Study of Female Academic	
Staff at the University of Belgrade	89
Isidora Jarić	
Da li rod umanjuje karijerne potencijale žena	
u akademskoj profesiji? Studija slučaja polja	
visokog obrazovanja u Srbiji	99

II. NAUČNE DISCIPLINE I RODNA RAVNOPRAVNOST

Dubravka Đurić	
Ažinova škola poezije: konstrukcija istorije i budućnost <i>druge linije</i>	113
Olga Atanacković	
Žene u astrofizici	121
Senka Gavranov, Aleksandra Izgarjan, Slobodanka Markov	
Zastupljenost žena u STEM naukama: oblast matematike u periodu od 1980-ih do 2010-ih godina	131
Zorica Mršević	
Strategije akterki feminističke jurisprudencije	141
Vladislava Gordić Petković	
Vrednovanje ženskog stvaralaštva i kritičkog doprinosa žena u nauci o književnosti	155
Lada Stevanović	
Istorijska antropologija žena na Balkanu: metodologija i škola Svetlane Slapšak	163
Magdalena Sztandara	
Angažovanje na etnografskom terenu: pozicioniranje, identiteti i aktivnosti	171
Aleksandra Pavićević	
Da li u antropologiji postoje <i>ženske</i> teme? Prilog kritičkoj istoriji discipline	181
Svenka Savić	
Centar za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu: doktorske studije	191

III. REGIONALNE I GLOBALNE PARALELE

Ana Luleva	
Does Gender Matter? Current Academic and Public Discourses in Bulgaria	213

Mirjana Prošić-Dvornić	
What Can Women Do: Making the Hidden Women's Culture Visible	221
Vladana Vukojević	
Gender Equality at Research and Higher Education Institutions in Sweden and Strategies for Achieving Equal Opportunities	233

IV. FEMINISTIČKO ZNANJE I OBRAZOVANJE KROZ ISTORIJU

Jelena Batinić	
Žensko pitanje, obrazovanje i jugoslovenska država u revolucionarnom periodu 1942–1953	255
Sanja Petrović Todosijević	
Socijalistička učiteljica – novo lice roda	263
Adriana Zaharijević	
Socijalizam i feminizam na <i>Istoku</i>: neobični slučaj Jugoslavije	273
Stanislava Barać	
Feminističke studije periodike u Institutu za književnost i umetnost	283
Jelena Milinković	
Savremeno proučavanje feminističkih časopisa: <i>Ženski pokret</i> (1920–1938)	293
Žarka Svirčev	
Centar za ženske studije između dva svetska rata	301
Ana Kolarić	
Feminističko znanje i pedagogija: ženska i feministička periodika u nastavi	309
Katarina Lončarević	
Feminističko znanje u visokoškolskom obrazovanju i naučnoj periodici	317

V. BITI NAUČNICA: INTERPRETACIJE

- Svetlana Slapšak
Bolje nacista nego žena: neki vidovi namernog zaboravljanja Anice Savić Rebac 333
- Ivana Bašić
Ksenija Atanasijević – autoportret u portretima 343
- Ivana Pantelić, Dragomir Bondžić
Život i rad Smilje Kostić-Joksić (1895–1981) profesorke Medicinskog fakulteta u Beogradu 351
- Margareta Bašaragin, Draga Gajić
Dr Margita Hercl (1900–1942): antifašistkinja i lekarka 361
- Gordana Stojaković
Palimpsest o Ani 373
- Sanja Kojić Mladenov
Marica Radojčić: naučnica i umetnica 391
- Ervina Dabižinović
Mileva Filipović – začetnica rodnog diskursa u Crnoj Gori 401
- Larisa Orlov Vilimonović
Između Lete i Mnemosine: slučaj jedne (ne)zaboravljene vizantološkinje 409
- Selena Rakočević, Mladena Prelić
Sestre Janković: pionirski rad na polju etnokoreologije .. 421
- Sonja Radivojević
Biti žensko u srpskoj tradicionalnoj i savremenoj kulturi: etnografski rad Miroslave Malešević kroz prizmu rodnog pitanja 431

VI. ZAVRŠNI OSVRT

Miroslava Lukić Krstanović

Biti žena u nauci – naučnica: problemi i perspektive.

O projektu Etnografskog instituta SANU pod

pokroviteljstvom Uneska 443

Da li u antropologiji postoje ženske teme? Prilog kritičkoj istoriji discipline

U ovom radu ponudiću jedno razmišljanje u vezi sa izborom tema kojima se u antropologiji bave žene, odnosno, muškarci. Kao što se u književnoj kritici veoma često čuje da postoji „ženski rukopis“, čini mi se da tako nešto postoji i u antropologiji, pa i u ostalim humanističkim disciplinama. Jedna od tema koja je i tokom istorije etnologije, kao i danas, pripadala skoro isključivo ženama je tema smrti. Ovu rodnu neravnopravnost u bavljenju antropologijom smrti potvrđuju i međunarodne konferencije na kojima sam učestvovala. Da li je i na koji način izbor tema povezan sa polom/rodom i da li društvo ili „prirodne“ predispozicije utiču na izbor ne samo teme nego i profesije u akademskim krugovima? U izlaganju ću prikazati neke brojke i statistike, izneti neke pravilnosti i izbegavati konačne zaključke.

Ključne reči: teme, humanistika, etnologija/antropologija, studije smrti, ženski rukopis.

Osim želje da učestvujem u događaju koji će organizovati moje bliske koleginice i prijateljice iz Etnografskog instituta SANU, podsticaj da se prijavim na konferenciju „Naučnice u društvu“ bilo je i razmišljanje da ću relativno lako dokazati, sažeti i predstaviti ideju i utisak koji mi se već dugo vrzmaju po glavi, a to je da u antropologiji postoji neka vrsta nezvanične podele na ženske i muške teme. Da bih proverila ovu hipotezu, poduhvatila sam se proučavanja bibliografija etnoloških/antropoloških publikacija koje su izlazile od 1926. godine (tada je počeo da se štampa *Glasnik Etnografskog muzeja*), pa do danas (kada se redovno objavljuje nekoliko časopisa i različitih povremenih publikacija).¹ Kako to obično i biva, vrlo brzo je postalo jasno da je

¹ Danas je „tržište“ etnoloških/antropoloških publikacija veoma bogato i raznovrsno. Tu se nalaze časopisi: *Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu*, *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, *Etnoantropološki problemi*, *Antropologija* (publikuje Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu) i *Etnološkoantropološke sveske* (publikuje Etnološko-antropološko društvo Srbije). Pored toga, Etnografski institut SANU objavljuje povremeno *Zbornik radova Etnografskog instituta*, kao i ediciju *Posebna izdanja* u kojoj se objavljuju autorske monografije. I Etnografski muzej u Beogradu i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta imaju značajnu izdavačku delatnost. Uz to, izdavači poput Srpskog genealoškog centra i Biblioteke XX vek objavljuju monografske studije i domaćih et-

problem daleko složeniji i višeslojniji, nego što je to izgledalo pre početka istraživanja. Naime, sve do druge polovine 20. veka, ženskih autora u etnologiji gotovo da uopšte nije bilo, a u kasnijim razdobljima, broj etnološkinja odnosno autorki bio je uslovljen najpre laganim porastom broja žena studentkinja etnologije, a zatim i politikom institucija u kojima su one zapošljavane. Postalo je očigledno i to da je i razvoj same discipline, odnosno njen fokus na određene tematske oblasti takođe uticao na polnu raspodelu tema, na to ko se pojavljuje kao autor „naslovnih“, a ko „manje važnih“ radova, ko ima glavnu reč na jubilejima, a ko piše nekrologe i prikaze, ali i na to ko prednjači u inovativnim pristupima i otvaranju novih tema i oblasti. Kao posebno pitanje pojavilo se ono koje se tiče promene disciplinarnog paradigme (osamdesetih godina 20. veka), koja je dovela do umnožavanja tema i oblasti kojima se etnologija/antropologija bavi, ali i do nestanka pojedinih tema kojima se ona tradicionalno bavila. S obzirom na obim istraživanja koje bi bilo neophodno sprovesti da bi se ukrstili svi ovi parametri, a za koje u ovom trenutku nije bilo vremena, ovde ćemo se zadržati samo na konstatovanju i letimičnoj interpretaciji podataka o raspodeli tema po polovima, a na osnovu raspoloživih bibliografija *Glasnika Etnografskog muzeja*, *Glasnika* i *Zbornika Etnografskog instituta* i *Etnoloških svezaka*.

Nekoliko koraka unazad ili odakle ideja

Studije etnologije i antropologije upisala sam podstaknuta čitanjem doživljaja Kastanedinog *Don Huana*. Verovala sam da ću se kad tad naći na nekom sličnom putu samospoznaje, koji će se, to je neizbežno, dešavati na američkom kontinentu i u potrazi za preostalim indijanskim šamanima i poglavicama. Vremenom je, međutim, postalo jasno da se ovakvo putovanje može doživeti u bilo kom delu sveta, pa time i u Srbiji. Nauka koja se pred nama otkrivala i koju smo osvajali, pozivala je pre svega na snažnu samorefleksivnost, intuiciju i lični unutrašnji angažman u razumevanju i kritičkom tumačenju različitih pojava. Već su seminarski, a zatim i diplomski radovi pratili naša „privatna“ interesovanja, hobije i životna događanja. Proučavanje života žene guštarke Stefanije Dragaš, posmrtnih

nologa i etnološkinja. Za potrebe ovog rada analizirane su bibliografije *Glasnika* i *Zbornika Etnografskog instituta SANU*, *Glasnika Etnografskog muzeja* i *Etnoloških svezaka*. Zbog obimnosti materijala, prilikom „prebrojavanja“ i analize autora i tema uzeli smo u obzir naučne radove, dok su autorske monografije i manji prilozi ostali izvan okvira ovog teksta. Kompletne reference navedene su na kraju teksta.

rituala u pravoslavnoj tradiciji i društvene a/simetrije u kontekstu polnih uloga, bili su moji etnološki prvenci, proizašli iz sfere mojih intimnih upitanosti. Magistarska, a zatim i doktorska teza bile su direktni odraz mog „životnog ciklusa“ – „Crkveni i narodni brak u srpskom seoskom društvu“ i „Brak, porodica i polni moral u Srbiji u drugoj polovini 20. veka“, pratili su moju udaju i zasnivanje porodice, dok je *posmrtni ciklus*, započet smrću mog oca, iznedrio dve studije posvećene smrti i umiranju. Pored toga, počevši da radim u Etnografskom institutu, našla sam se pored nešto starijih koleginica, čiji je etnološki opus u velikoj meri potvrđivao tezu o *intimnoj* prirodi antropoloških uvida. Ovde prvenstveno mislim na Miroslavu Malešević, čija je knjiga *Ritualizacija socijalnog razvoja žene* bila obavezna literatura tokom studija, a autorka se dosledno bavila različitim aspektima „ženskog pitanja“. Kada sam joj u jednom razgovoru spomenula da imam utisak da u etnologiji postoje „ženske“ teme, ona mi je dala za pravo rekavši: „Zanimljivo! Ne znam ni jednog kolegu etnologa koji se danas bavi proučavanjem nošnje!“. Bilo je i drugih koleginica čija su interesovanja svedočila o tome da se etnološkinje često bave temama iz sfere privatnosti. Komšijski odnosi, srodstvo, odrastanje, svadba i dr., nisu bile ekskluzivno ženske teme, ali veći broj autorki u odnosu na autore radova posvećenih njima jeste bio indikativan.

U humanističkim naukama preovlađuju žene!

Teza i kratka provera

Već dugo u javnom (akademsom) diskursu preovlađuje uverenje da se humanističkim naukama u Srbiji danas više bave žene nego muškarci. Ovo je samo donekle tačno, odnosno činjenica je da se ne može vršiti uopštavanje jer postoje značajne razlike između pojedinih disciplina, istraživačkih institucija, kao i posmatranog istorijskog perioda.

U institucijama koje se bave etnologijom i antropologijom u Srbiji danas vlada rodna neravnopravnost. Na Odeljenju za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu angažovano je 17 etnološkinja i 12 etnologa. U Etnografskom institutu SANU radi 23 etnološkinje i 6 etnologa, a u Etnografskom muzeju u Beogradu 4 kustosa i 13 kustoskinja (ne računajući privremeno zaposlene). Ova neravnoteža posledica je feminizacije struke koja je otpočela već nakon Drugog svetskog rata, ali su njeni efekti postali vidljivi osamdesetih godina 20. veka.

Do perioda posle Drugog svetskog rata, u etnologiji i ustanovama koje su se njome bavile, gotovo da i nije bilo žena. Prva naučnica zvanično zaposlena u Etnografskom muzeju (koji je i najstarija institucija vezana za organizovana etnološka proučavanja – osnovana 1901. godine) bila je Ljubica Janković, etnokoreološkinja, angažovana 1939. godine. S obzirom na struku, ona je raspoređena u fonografski odsek i Odeljenje za muzički folklor (Душковић 2016, 15). Prva etnološkinja u Etnografskom muzeju bila je Persida Tomić, angažovana 1945. godine.² Njoj je poverena kolekcija uskršnjih jaja, jedna od najstarijih zbirki, nasleđena iz etnografskog odseka Narodnog muzeja (Тешић 2002, 222). U periodu od 1901. do 2001. godine u muzeju je, u statusu naučnog osoblja bilo zaposleno 37 muškaraca i 48 žena (*Зборник* 2001, 543).

Kako stvar izgleda u drugim humanističkim disciplinama?³ Najveća disproporcija, ali u obrnutom smeru u odnosu na stanje u etnologiji/antropologiji, vlada u oblasti istorije. Na Odeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu (UB) zaposleno je 35 istoričara i 22 istoričarke. Slično je i u institutima: u Institutu za savremenu istoriju angažovano je 23 muškarca i 5 žena, a u Institutu za noviju istoriju 24 muškarca i 14 žena. Na Odeljenju za istoriju umetnosti Filozofskog fakulteta UB, neravnopravnost je malo blaža: 14 prema 9 za istoričare, dok se na Odeljenju za filozofiju situacija opet zaoštrava: 20 prema 10 za filozofe. Proporcije izgledaju znatno drugačije u oblastima koje se bave brigom i pružanjem pomoći drugima. Na Odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta UB je 30 prema 25 za psihološkinje, dok proučavanje vaspitanja i obrazovanja dece i obrazovanja odraslih još više privlači žene. Na Odeljenju za pedagogiju istog fakulteta zaposleno je 18 pedagoškinja naspram 7 pedagoga, a na Odeljenju za andragogiju 12 andragoškinja naspram 8 andragoga. Odnos je relativno uravnotežen na Odeljenju za sociologiju, na kojem je angažovano 19 sociološkinja i 17 sociologa. Nesumnjivo najveću disproporciju nalazimo u oblasti bavljenja jezikom, pa tako u Institutu za srpski jezik SANU radi 51 naučnica i 14 naučnika.

² Pre toga je, početkom 1920-ih godina, kao bibliotekarka u Etnografskom muzeju bila zaposlena Milena Lapčević, u to vreme još studentkinja etnologije. Nakon završenih studija, prekinula je saradnju sa muzejem, jer nije dobila podršku tamošnjih kolega. Radila je kao nastavnica geografije i etnografije, ali je nastavila i da se bavi terenskim istraživanjima (*Етнологија и антропологија* 2017, 93).

³ Ovde se neću pridržavati zvanične podele na društvene i humanističke nauke, već ću pod humanistkom smatrati sve discipline koje počivaju na humanističkim tradicijama i koje se bave proučavanjem čoveka, društva, kulture i istorije.

Čime se bave i o čemu pišu etnološkinje/antropološkinje

U Etnografskom muzeju u Beogradu kustoskinje su na čelu 22 zbirke, dok četvorica njihovih muških kolega vode 10 zbirki.⁴ Zanimljivo je spomenuti i način na koji su zbirke raspoređene. Naime, 12 zbirki nošnji i tekstila, zbirke nakita, posuđa, keramike, ličnih predmeta i stakla, te zbirke posvećene zemljoradnji, voćarstvu i vinogradarstvu, vode etnološkinje. Sa druge strane, etnolozi rukovode zbirkama oružja, zanata, muzičkih instrumenata, narodnih znanja i verovanja, stočarstva i pokušva (nameštaja). Da li je ovakva raspodela bila stvar ličnih afiniteta ili politike kuće nasleđene iz ranijih perioda kada su njome dominirali muškarci, ostaje pitanje za dubinsko istraživanje. No, spomenimo samo da je indikativnih raspodela tema po polovima – na one iz domena privatnosti kojima se bave žene i one iz oblasti društvenog i javnog života zajednice, kojima se bave muškarci, bilo već prilikom prvih ekipnih terenskih istraživanja saradnika Etnografskog muzeja. Tokom šezdesetih i sedamdesetih godina 20. veka etnolozi-kustosi muzeja istražuju godišnje običaje, narodnu mitologiju i verovanja, dok su kustoskinje zadužene za prikupljanje podataka o svadbenim, pogrebnim i slavskim običajima, o porodici, rađanju i odgajanju dece, o kući, ognjištu i magiji plodnosti (Теших 2002, 203–209).

Šta nam o ovim raspodelama govore bibliografije radova etnoloških časopisa u periodu od 1926. do 2007. godine?⁵

Vladajuća paradigma domaće etnologije dugo je bila antropogeografska, ona koja je podrazumevala proučavanje naselja, stanovništva, demografije, te društva i kulture koji su posmatrani kao apsolutno određeni prirodnim datostima. Od osamdesetih godina 20. veka ovaj pristup polako odlazi u istoriju discipline. Međutim, u raspoloživim bibliografijama nailazimo na 54 antropogeografska rada koja potpisuju muškarci i svega 11 koje potpisuju žene.

Sličan disbalans nalazimo i u oblasti folklorističkih istraživanja – 52 rada potpisuju naučnici, a 20 njihove koleginice.

⁴ Zahvaljujem se kolegi dr Milošu Matiću, kustosu u Etnografskom muzeju u Beogradu, na pomoći pri prikupljanju informacija.

⁵ Otežavajuća okolnost kod raspoloživih bibliografija jeste ta što nisu pravljene jednoobrazno (neke su autorske, neke tematske, pri čemu su teme koncipirane dosta široko, neke prate hronologiju brojeva časopisa) i što ne pokrivaju iste periode. Tako, na primer, za *Glasnik Etnografskog muzeja* raspoložemo urednim bibliografijama od 1926. do 1993. godine (sa prekidom za period 1981–1989), za *Etnološke sveske* od 1978. do 1990, za *Glasnik Etnografskog instituta* od 1947. do 2007. godine. Osim toga, nisu ni svi časopisi izlazili istovremeno i u istim vremenskim periodima.

Sa druge strane, velika „klasična tema“ etnologije – proučavanje narodnih nošnji, kostima, odevanja, obrade tekstila, nalazi se gotovo isključivo u ženskim rukama. Do Drugog svetskog rata, ovu oblast pokrivaju etnolozi, a onda je, kao oslobođeni „neprijatne“ dužnosti, prepuštaju etnološkinjama. Tako, u periodu od 1926. do 2007. godine, 20 radova potpisuju muškarci, a 66 žene. Treba napomenuti da je od tih 20 *muških* radova, 17 nastalo u periodu od 1926. do 1976. godine, kada je broj etnološkinja bio zanemarljiv.

Kao što je već nagovešteno, etnološkinjama pripadaju i istraživanja braka, porodice, srodstva, odgajanja i odrastanja dece i mladih. U posmatranom periodu, 11 radova potpisuju muškarci, a 35 žene. Žene preovlađuju i u proučavanju narodne medicine – 3 autora naspram 14 autorki, kao i u proučavanju kulture ishrane – 1 autor naspram 5 autorki.

S obzirom na stereotipe o ženi kao nekome kome je blisko magijsko mišljenje i ponašanje, te narodni religijski obredi i običaji, iznenađujuće je bilo otkriti da su se ovom temom (barem sudeći po bibliografijama) više bavili muškarci. U periodu od 1926. do 2007. godine, 76 radova potpisuju etnolozi, a 40 etnološkinje. Međutim, kada se iz broja muških radova izostave oni koji su nastali u periodu od 1926. do 1976. godine, dobija se sasvim nova perspektiva – 28 radova napisali su etnolozi, a 40 etnološkinje.

I kao poslednju oblast, ovde bih navela onu kojom se trenutno bavim – proučavanje smrti i pogrebnih običaja. Kao što znamo, u premodernim društvima žene su one koje su nositeljke i prenositeljke narodnih tradicija vezanih za mrtve. Ova nadležnost se, izgleda, prenela i u sferu naučnog mišljenja i to ne samo kod nas, nego i u drugim akademskim sredinama. Tako je na jednoj tanatološkoj konferenciji, koja se od 2008. do 2019, svake godine održavala u Alba Juliji (Rumunija), redovno učestvovalo više naučnica nego naučnika. Konferencija “Dying and Death in 18th–21st Century Europe. Eastern and Western Way of Death”, 2008, 2011, 2012, 2013. i 2014. godine okupila je 77 muškaraca i 103 žene. Slično je bilo i na tanatološkoj konferenciji “Death, Dying and the Disposal of the Body”, koja je održana u Holandiji 2011. godine. Tada je prezentacije imalo 93 naučnice i 55 naučnika.⁶

Volterova opservacija da su u savremenom društvu muškarci preuzeli najvažnije uloge u posmrtnom ritualu (on ovde prvenstveno misli na pogrebnu industriju), koje su tradicionalno pripadale ženama, ostavivši im samo prljave poslove (Walter 1983, 287), izgleda da se ne prenosi i na polje nauke.

⁶ Ipak, važno je napomenuti da se u temeljima proučavanja smrti u srpskoj etnologiji nalaze radovi Veselina Čajkanovića, Slobodana Zečevića, Dušana Bandića i Ivana Čolovića. Činjenica da su se ovom temom bavili i muškarci – naučnici, svedoči o njoj (temi) kao veoma važnom segmentu tradicionalne kulture Srbije.

Da li ovo svedoči o emancipaciji žena i njihovom prodoru u svet nauke ili o latentnom opstajanju tradicionalnih predstava u kojima su žene povezane sa smrću, ostaje još jedno otvoreno pitanje (Павићевић 2016, 183, 184).

Bilo kako bilo, domaće bibliografije idu u prilog tezi da je smrt ženski „posao“, te u posmatranom periodu 10 radova potpisuju muškarci, a 25 žene. U periodu posle 2007. godine, ovi brojevi rastu – za 2 na strani autora i 9 na strani autorki.

Ka zaključku

Marina Blagojević u jednom radu napisala je da se „sociološka relevantnost istraživanja naučnica sastoji i u činjenici da su upravo one (kao najobrazovanije) nosioci promena obrazaca kako polnih uloga tako i životnih obrazaca u celini“ (Blagojević 1992, 24). Ova inovativnost žena naučnica ogleda se svakako i u oblasti etnologije/antropologije, gde se upravo etnološkinje/antropološkinje pojavljuju kao donositeljke novih tema i polja istraživanja. One se bave proučavanjem prijema u pionirsku organizaciju, dočeka Nove godine u jednom hotelu u unutrašnjosti, proučavanjem proslave rođendana, ali i temama koje u potpunosti ostaju izvan interesovanja njihovih muških kolega: silovanje, polno sazrevanje devojaka, žargonski izrazi o ženi, odlazak žena u vojsku, seksualna potencija i impotencija, proslavljanje 8. marta i sl. U red ekskluzivno ženskih tema spada i bavljenje upravo ženskim pitanjem. I dok se naučnici „ne mešaju“ u ove oblasti, radovi etnološkinja/antropološkinja od osamdesetih godina 20. veka idu u pravcu ukidanja podela na muške i ženske teme. Njihova proučavanja reflektuju nove društvene pojave i izazove, te interesovanje za kulturu u celosti.

Iako je ovo zapažanje donekle suprotno pravilnostima na koje smo prethodno ukazali, zaključak o „ženskom rukopisu“ u etnologiji/antropologiji se nalazi negde između ovih modela. Sa jedne strane, videli smo da se etnološkinje zaista više od etnologa bave temama iz sfere privatnosti i temama koje ih povezuju sa njihovim tradicionalnim ulogama (nošnja, brak, porodica, srodstvo, narodna medicina, ishrana, religija, smrt), čak i nakon osamdesetih godina 20. veka, odnosno, nakon „pojave“ antropologije. Nesumnjivo je da je u određenom istorijskom periodu i u određenim situacijama izbor ovih tema bio pod uticajem vladajućih kulturnih politika i institucionalnih strategija koje su pisali i kojima su rukovodili muškarci. Kada su ove stege popustile, moguće je da su izbori bili uslovljeni i određenom inercijom u prihvatanju nasleđenih modela istraživanja i rada. Međutim, mislim da nećemo mnogo

pogrešiti ako kažemo da su etnološkinje/antropološkinje ove teme birale i usled svog ličnog i intimnog prepoznavanja u njima.

Са друге стране, активно учешће у промени дисциплинарне парадигме несумњиво је одраз процеса женског освајања оних области друштвеног живота које им традиционално нису припадале или о којима је било „незгодно“ говорити, те „притомљивања“ културе у целости, која сада читава постаје полје могућности интимног и личног огледа етнoлошkinja/antropološkinja.

Literatura

- Blagojević-Šijaković, Marina. 1992. „Nauka i pol: inhibicija institucionalnog okruženja“. *Sociologija* 34(1): 23–37.
- Бошковић Матић, Милица. 1976. „Педесет година Гласника Етнографског музеја у Београду“. *Гласник Етнографског музеја у Београду* 39–40: 19–39.
- . 1981. „Библиографија Гласника Етнографског музеја у Београду 1977–1981“. *Гласник Етнографског музеја у Београду* 45: 47–54.
- . 2001. „Библиотека Етнографског музеја у Београду 1901–2001“. У: *Зборник Етнографског музеја у Београду 1901–2001*, ур. Јасна Бјеладиновић, 43–56. Београд: Етнографски музеј.
- Душковић, Весна. 2016. „Набавка музеалија и формирање колекција до 1918. године“. У: *Ковчежић Етнографског музеја у Београду 1901–2016*, ур. Весна Душковић, 11–19. Београд: Етнографски музеј – Службени гласник.
- Етнологија и антропологија. Мали лексикон српске културе*. 2017. Ур. Биљана Гавриловић. Београд: Службени гласник – Етнографски институт САНУ.
- Јанковић, Александар и Биљана Миленковић-Вуковић. 2007. „Допуна библиографије за пет година“. *Гласник Етнографског института САНУ* LV (2): 241–238.
- Миленковић-Вуковић, Биљана, Милина Ивановић-Баришић и Александар Јанковић. 2002–2003. „Библиографија издања ЕИ САНУ 1947–2003“. *Гласник Етнографског института САНУ* LV–LI: 171–238.
- Миленковић-Вуковић, Биљана. 2008. „Библиографија: Етнoлошке свеске I–XI (1978–1990)“. *Етнoлошке свеске* 12 (нова серија 1): 153–185.
- Милић, Милица. 1999. „Библиографија прилога објављених у Гласнику Етнографског музеја у Београду“. *Гласник Етнографског музеја у Београду* 77: 325–361.
- Павићевић, Александра. 2016. „Нека питања дисциплинарног уобличавања танатологије. Етноантрополошке перспективе“. *Гласник Етнографског института САНУ* LXIV(1): 179–191. DOI: 10.2298/GEI1601179P
- Роровић, Dragana. 2004. „Nauka, rod i moć: slučaja Srbija“. *Genero: časopis za feminističku teoriju* 4/5: 123–135.

- Тешић, Јелена. 2002. „Духовна култура. Научноистраживачки рад и музејска збирка“. *Гласник Етнoгpафског музеја у Београду* 65–66: 201–225.
- Walter, Tony. 2014. “What Draws a Sociologist to Study Death?”. In *Death, Dying and Bereavement. Contemporary Perspectives, Institutions and Practices*. Eds. Thomas Attie and Judith Stilton, 31–43. New York: Springer.

Aleksandra Pavićević

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA, BELGRADE

Does Anthropology Have *Female* Themes?

In this paper, the author will endeavor to offer a reflection on the choice of topics that women and men in anthropology deal with. In literary criticism we often hear of “women’s writing”. The author suggests that such a thing exists in anthropology, as well as in other humanities. One of the topics within the history of ethnology that now seems to belong almost exclusively to women is the theme of death. This gender inequality in dealing with the anthropology of death is confirmed by the international conferences in which the author has participated. Is the way of choosing a topic connected with gender/sex, and is it societal or “natural” predispositions that affect the selection, not just of themes but also of professions in academia? Some figures and statistics as well as some norms will be presented, however any final conclusions will be avoided.

Keywords: themes, humanities, ethnology/anthropology, death studies, female writing.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

305-055.2(082)
001:929-055.2(082)

НАУЧНА конференција Научнице у друштву (2020 ; Београд)

Naučnice u društvu : radovi sa konferencije održane od 11. do 13. februara 2020. u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti u Beogradu / urednice Lada Stevanović, Mladena Prelić, Miroslava Lukić Krstanović. – Beograd : Etnografski institut SANU, 2020 (Beograd : 4print studio). – 456 str. : graf. prikazi, tabele ; 24 cm

Na spor. nasl. str: Women scholars and scientists in society. – „Zbornik ... predstavlja jedan od rezultata projekta Položaj naučnica u društvu i na tržištu rada u Srbiji Etnografskog instituta SANU. Projekat je podržan u okviru Programa Participacije Uneska 2018–2019.“ —> str. 5. – Radovi na srp. i engl. jeziku. – Tiraž 300. – Str. 11–15: Predgovor / Urednice. – Napomene i bibliografske reference uz radove. – Bibliografija uz svaki rad. – Summaries.

ISBN 978-86-7587-106-4

- a) Жене – Наука – Зборници
- b) Научнице – Дискриминација – Зборници

COBISS.SR-ID 29027849